

nek az alkalmi nyomtatványokban megjelent írásainak bibliográfiáját, kiegészítve a Schmeizelnek ajánlott munkákkal, a műveiről készült recenziókkal, könyvismertetésekkel és a máig kéziratban maradt (kiadatlan) írásainak felsorolásával. Ezt követően a (jelenlegi) 282 tételből álló Schmeizel-könyvtár rekonstruált állományát teszi közzé. Zárásképpen pedig az igen kiterjedt személy- és helynévmutatót találjuk, amely hathatósan segíti a munkában való eligazodást. Külön kiemelendő az alkalmi írásokban említett személyek neveire való utalása, hiszen elősegíti a könyves kutatások eredményeinek beemelését az általános történeti, irodalom- és művelődéstörténeti kutatásokba. Ezekkel együtt pedig további összefüggésekre és konnotációs lehetőségekre is lehetőség nyílik.

Természetesen egy ilyen mértékű áttekintést igénylő munka nem lehet mentes a hibáktól. Az egyes fejezetek kifejtései, a viszonylagos rövidségük miatt, rendkívül tömörnek hatnak, illetve nem mindig kerültek azonos mélységben tárgyalásra sem. Az alkalmi költemények szövegének betűhív átírásában talán túlzó és szükségtelen törekvés az eredeti nyomtatványok tipográfiájának követése (betűméret, félköves formázás, csillagok, vízszintes vonalak és versszakokat elválasztó kereszt alakú szimbólumok beszurásai), hiszen még így sem egyezik meg az eredeti tipográfiával, de ami ennél is fontosabb, hogy a szövegek megértéséhez sem adnak hozzá. Néhány (említésre sem méltó) elütés mellett esztétikailag komoly problémaként hozható fel a tördelőszerkesztő munkája.

Véleményem szerint azonban a szerző azon célja, hogy beemelje Martin Schmeizel tudományos és pedagógiai tevékenységét a szakmai köztudatba, sikerült. E munka után már nem készülhet olyan erdélyi szász irodalom- és tudománytörténeti összefoglalás, ahol (a korábbiakhoz hasonló módon) említés nélkül, vagy igen szűkszavúan „elintézhetnék” az erdélyi szász tudós polihisztort. Verók Attila jelen bemutatott írása pedig a vele kapcsolatos információknak kétségkívül hiánypótló, fontos munkáját jelenti.

NAGY ANDOR

Farkas Gábor Farkas, Régi könyvek, új kalandok, 12 történet a könyvtárak mélyéről, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 2015, 360.

„Minden jó történet a könyvtárban kezdődik” (14) – ez a tételmondata és szerkesztési alapelve Farkas Gábor Farkas legújabb kötetének. Az egymás mellé helyezett, pontosabban egymással sűrű hálóbba kötött tizenkét szövegen keresztül ez a tétel bizonyítást is nyer. Nem csupán a filológia és a régikönyves szakma berkeiben jártas olvasók számára, hanem – ahogy a „tudományos-ismeretterjesztő könyvecske” (3) eredendő célja kijelöli – az úgynevezett laikusok számára is. A *Régi könyvek, új kalandok, 12 történet a könyvtárak mélyéről* című összeállítás éppolyan izgalmas vállalkozásnak tűnik, mint az alapját adó, 2013-as előadásorozat, amikor is a szerző-előadó arra tett kísérletet, hogy az Országos Széchényi Könyvtár alapításának 211. évfordulója előtt tisztelegve, 12 óra alatt 12 történetet osszon meg a közönséggel az általa igen jól ismert régi könyves világból. Az előadásorozat azonban a kötet szerkezetét összefogó hármass keretnek csupán az egyike. Az előszó és utószó (pontosabban a *Bevezető történet* és a *Történet vége*) igyekszik meggyőzni az olvasót, hogy mitől válik indokolttá a szövegek egy kötetbe foglalása: az 1985. évi laktanyabeli történelemóra, és az 1926-ban megjelent, a mohácsi csatáról szóló antológia témakijelölő szerepének elbeszélése adja a könyv esszészerű keretét. Ez vezet be abba a történethálóba, amelyet a szerzői állítással ellentétben nemcsak a kíváncsiság tart össze. Mindezt ugyanis hol szorosabban, hol lazábban összefűzik a különböző fejezetekben fel-felbukkanó filológiai és történelmi érintkezési pontok, visszaköszönő szereplők – legyen az a szereplő valós történeti figura, egy krónikapéldány, vagy akár egy csillag. Mindehhez a szerző pontosan kijelöli a megszólalás keretét: a „tudományos komolyság” és a „könnyed tartalom” (14) váltakozása teljes mértékben megvalósul, miközben az olvasmányos, világosan elővezetett tanulmányváltozatok érthető, sima felszíne alatt kiolvas-

ható a komoly filológiai munka és a széles körű könyvtörténeti, művelődéstörténeti tudás is.

A kötet nyitó és záró darabja két különálló történet. Ezek három nagyobb tematikai egységet zárnak közre. Olvasócsalogató szempontból szerencsés fogás Ransanus sárkányával kezdeni, majd a nemcsak komoly bibliofil, hanem anyagi értéket is jelentő, magyarországi vonatkozású könyvek ellopásának (és visszaszerzésének) krimibe illő részleteivel zárni. A két szöveg mégsem válik le teljesen a kötettről, mert két olyan fontos nézőpontot mutat meg, amelyek a teljes gyűjteményre jellemzőek. Ezek egyike a természettudományok és ezek mai eredményei felé való nyitottság: legyen szó a paleontológusok által legújabbban feltárt erdélyi őslényleletekről, a léggörcsők jelenségeiről, a csillagászat eredményeiről vagy éppen a kriminalisztikai orvostudományról. (A szerzőnek a csillagászathoz való kötődése természetesen nem új keletű, hiszen Farkas Gábor Farkas előző monográfiája a *Régi könyvek, új csillagok* is ebben a témakörben mozgott.) Mindezeknek a forrásoknak a használata azonban éppoly természetesnek tűnik, mint az egyes könyvek provenienciájának a megállapítása. A kötet másik meghatározó jellemzője a filológusi nyomozás módszertana. A szövegek nagy része a klasszikus detektívregény szerkezeti sémáját használja retorikai felépítményként: a probléma vázolása után következik a bizonyítékok összevetése és értékelése, majd a „gyilkos” megtalálása, vagy legalábbis az alaposan gyanúsítható személy megállapítása (II. Lajos esetében az utóbbi két pont szó szerint értendő).

Emellett Petrus Ransanus itáliai történetíró Erdélyből kapott sárkánykoponyájának története már azért is jó nyitány, mert egy humanista íróasztalán való kutakodás jó metafora a könyvtudományos világába való belépéshez. A történetet a szerző a néhány éve előkerült ősseletek fényében értelmezi újra, miközben jól adatolt és izgalmas példákat vonultat fel a sárkánykoponyák és egyéb maradványok 17–18. századi említéseiből. Mindezt úgy, hogy nem terheli a szöveget és az olvasót hosszú hivatkozásokkal – így a történet a laikusok számára is követhető marad, ám a pontosság sem vész el.

Az első nagyobb blokkot a Budai Krónika történetét feldolgozó két szöveg jelenti. A Hess András budai nyomdája körüli kérdések közül Farkas Gábor Farkas azokra próbál fényt deríteni, amelyek Hess kiadói terveit és a *Cronica Hungarorum* munkálatait érintik. A szerző a *Cronica* dedikációját és az 1471-es év Vitéz Jánost és Janus Pannoniust érintő – tehát Hess vállalkozására is döntő befolyással bíró – politikai fordulatait tekinti kulcsnak a kérdések megválaszolásához. Hess András Budára érkezésére az 1471-es időpontot javasolja (41), ehhez a krónika előszavának szövegszerű elemzését és az olvasmánytörténeti kontextust veszi figyelembe. A szöveg folytatásaként, a harmadik „történet” az előbb emlegetett mű fennmaradt példányainak történetét mutatja be. A tíz, Béctől Princetonnig szétszóródott példány közül bővebben a kalandos úton az Egyetemi Könyvtárba került darabról olvashatunk.

A második nagyobb blokk szinte önálló kötetként is megjelenhetett volna – a II. Lajos halálának körülményeit és ennek korabeli recepcióját elemző szövegek központi szerepe már az előző Mohácsra reflektáló sorából is kitűnt. A három, előbeszédyszerű átvezetésekkel tagolt, vagy éppen egybefűzött tanulmány a politikai reprezentáció és a kommunikációtörténet szempontjából közelíti meg a kérdést: mi történt tulajdonképpen II. Lajossal a mohácsi csata után? Farkas Gábor Farkas a Csele-patakba fulladt uralkodó, a királygyilkosság áldozatául esett vagy lefejezett király történeteinek és toposzainak vizsgálatát a korabeli érdekszférák bemutatásával kezdi, a király halála ugyanis egyáltalán nem apró mozzanat a kor politikai kommunikációját tekintve. Ezt jól bizonyítják a szerző által felvonultatott források is, amelyek hírt adnak a vélt vagy valós történetésekről. Brodarics István királyi kancellár és szerémi püspök, illetve Szerémi György krónikájának vizsgálata mellett követi és pápai jelentéseket is sorra vesz, amelyeket még a korabeli török forrásokkal is szembesíti a szerző (94). A mai kor számára kultikus történelmi ponttá emelkedett mohácsi csatavesztés ezen részletét a szerző annak korabeli hírértéke szempontjából mutatja be. Az elemzéshez pedig olyan, a laikus olvasó számára izgalmas és talán meglepő

forráscsoportot is talál, mint az egykori német nyelvű röplapok, „neuezeitung”-ok (99). Ezek elemzésének koherens folytatása a következő két szöveg, amelyből az első, a detektívregények logikája szerinti helyszínelés és a tanúvallomások ütköztetése, azaz Szerémi György históriájának II. Lajos halálára vonatkozó részletének alapos elemzése, és a királygyilkosságot hirdető legenda kialakulásának vizsgálata. A záró történet pedig maga a nyomozás lezárása, méghozzá patológiai jelentéssel, amelyben az *Orvosi Hétlappal* egy cikkére hivatkozva (156) elemzi újra a szerző a Sárfy Ferenc, győri várkapitánytól származó, II. Lajos holttestének megtalálásáról szóló jelentést.

A harmadik blokk eltávolodik Moháctól, és az égi szférák terepére igyekszik ’vissza’. A csillagászati szekció szintén több tanulmányra tagolódik: első a Nikolausz Kopernikusz *Az égi pályák körforgásáról* (*De revolutionibus orbium coelestium*) magyar recepciójának feltárása, s a Magyarországon fennmaradt példányok olvasmánytörténeti elemzése. Farkas Gábor Farkas cáfolja azt a koestleri állítást, miszerint a kortársak nem olvasták Kopernikuszt (192). A 9–11. történet egy 1572-ben a Cassiopeia csillagképben feltűnt, különböző források által adatolt szupernóva szerepét, a jelenség korabeli értelmezését és ennek elméleti kontextusát járja körül. Shakespeare Hamletjétől egészen Dudith Andrásig jutunk. A párosítás mindenképp nagy ugrásnak tűnik, de a szöveg a shakespeare-i történettel elnyeri az olvasó jóindulatát, és elvezetheti a kevésbé közismert Dudith vizsgálatához. A blokk utolsó tanulmánya Báthory Zsigmond 1595. évi havasalföldi hadjárata alkalmával megjelent ’új csillag’ történetéről szól. A szerző itt bemutatja azt a folyamatot, amely révén a korabeli beszámolókból megörökített légköroptikai esemény a politikai reprezentáció eszközüvé válhatott – még úgy is, hogy nem új csillagról lehetett szó, csupán egy kisebb optikai jelenségről. Ráadásásként pedig megtudhatjuk azt is, hogy a németek gazdag, az égi fényjelenségeket regisztráló „történeti halo-gyűjtemény” tartanak fenn. (281)

Az utolsó a kötet elején elindított személyes, esszézerű anekdoták végére tesz pontot.

A kötet alapjául szolgáló előadások listája mellett az értelmezést segítő térképek és táblázatok is szerepelnek. Ezek végjegyzetbe való elhelyezése nem teljesen indokolt (összesen egy térképről és két táblázatról van szó), hisz a főszöveget gyakran tagoló ábrázolások és képek közé befértek volna, és így talán az értelmezést és jobban segítették volna. Oldalnyi felsorolást adó hivatkozásjegyzék nincs, helyette – ahogy a tudományos-ismeretterjesztés ideájához szerencsésebb – csupán „ajánlott irodalom” szerepel, amelyből nemcsak az alapvető szakirodalmat ismerhetjük meg, hanem azt is, hogy a most olvasott szövegek jó része tanulmány formájában már korábban megjelent. A kötet egyik első anekdotájában a szerző felhívja a figyelmet egy régi szövegének nyomdahibájára, mely során „pápai bula” került a szövegbe (természetesen a bulla helyett) (13) – a történet egyúttal az ilyen balesetek elkerülhetlenségére is utal. (Néhány sajtóhiba azonban az új kötetben is felbukkan, például: „lelet gazdag” (18), „sárkány-keresésbe” (25), „strasbourggi” (58) „ex libris-sze” (186), „Akadémia-könyvtárában” (187).) A szédéstűkór eleganciája azonban kárpótol, és mindaz, amit a „tudományos-ismeretterjesztő könyvecske” megvalósít.

A szövegek tudományos háttere ugyanis jól érezhető olvasás közben, a trükk a szerkesztés azon módjában rejlik, hogy a megszokott kutatástörténeti és szakirodalmi bevezető általában a szövegek második felében helyezkedik el, és előre kerül maga a kaland. Míg a kötet összefüggő, egységes narratívaként nem olvasható, nagy erénye, hogy lehetőséget ad a többszintű olvasásra: a szerző szinte a legalapvetőbb dolgok magyarázatát is belefűzi szövegébe, (lásd a „matrica” mint szakszó magyarázatát) de ezek az odavetett megjegyzések nem zavaróak, mert nem teszik a szöveget didaktikussá. Mindeközben a színteret jól ismerő kutatótársaknak is nyújt új információkat és kutatási eredményeket Farkas Gábor Farkas könyve. A szakmai közegen túli célközönség megragadását úgy éri el, hogy a pontosságot és adatgazdagságot nem áldozza fel. Nem romantizáló homályos regényelemekkel teszi érdekfeszítővé és izgalmassá az adott történetet, hanem az elbeszélés retorikája,

nyomvonalára és beszédmódjára tudja megszólítani a laikus olvasót is. Ez pedig, az irodalomtudományban talán keveset képviselt tudományos ismeretterjesztés igényes és magas fokon történő művelése, nem elhanyagolható fontosságú feladat. Nemcsak (sőt, talán kevésbé) azért, amiért a szerző M. I.-t idézi: „meg kell tanulnotok, hogy a kibocsátó közeg – hiszen egyetem nélküli

országunk is szüksége van értelmiségre – felé is van kötelességetek” (312). Hanem azért is, mert ezt a közegnek is el kell hinnie. Ehhez pedig talán ez az egyik legszükségesebb: az igényesen működtetett tudományos ismeretterjesztés, amely kivezet a tudományos beszédmód sokak számára zárt fellegvárából.

MARKÓ ANITA